

Lőrincz Julianna–Simon Szabolcs–Török Tamás (szerk.)

Az anyanyelvoktatás dokumentumainak szakmai, módszertani vizsgálata

A Selye János Egyetem TKK Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén működő Variológiai Kutatócsoport 2013–2014-es nemzetközi szimpóziumokon elhangzott előadásainak gyűjteményes kötete.

Selye János Egyetem, Komárom, 2014. 243 old. ISBN 978-80-8122-107-1

Vrábel Tünde

A komáromi Selye János Egyetem Tanárképző Karán 2014. április 25-én került megrendezésre *A tankönyvek szakmaisága, módszertani kérdései* című nemzetközi tankönyvkutató szimpózium. Ezt a szimpóziumot immár negyedik alkalommal rendezték meg, köszönhetően a Selye János Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén működő Variológiai Kutatócsoport lelkes munkájának. A Kutatócsoport 2010-es alakulása óta aktívan foglalkozik a tankönyvek, a munkafüzetek, a különféle oktatási dokumentumok elméleti és gyakorlati kérdéseivel, és konferencia formájában újabb és újabb lehetőséget biztosít a szakembereknek, pedagógusoknak, doktoranduszoknak, illetve a téma iránt érdeklődőknek, hogy ismertessék gondolataikat és észrevételeiket, valamint feltegyék a témába vágó kérdéseiket.

Az anyanyelvoktatás dokumentumainak szakmai, módszertani vizsgálata című kiadvány előzménye egy tanulmánykötet, mely az első két szimpóziumon (2010, 2012) elhangzott előadások anyagát öleli fel. Ez a *Tanulmányok a tankönyvkutatás feladatairól, módszereiről* címet viseli és a pozsonyi Terra Kiadó gondozásában 2014 tavaszán jelent meg. Ennek rendhagyó folytatása a most bemutatásra kerülő publikáció, mely hűen szemlélteti a III. és a IV. nemzetközi tankönyvkutató szimpózium tevékenységét. Jelen recenzióban a konferenciakötet tanulmányairól¹ kívánok áttekintést nyújtani.

A CD-ROM formájában megjelentetett kiadványban nincs egymástól élesen elkülönítve a III. és a IV. konferencián elhangzott előadások anyaga, a tanulmányok ugyanis szerzői sorrendben követik egymást. Van, aki egy tanulmánnyal, de akadnak, akik kettővel is hozzájárultak a kötet magas színvonalához. A kiadványban főleg az ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszékének, a pozsonyi Comenius Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének, az egri Eszterházy Károly Főiskola Magyar Nyelvészeti, Általános és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszékének és a Selye János Egyetem oktatóinak, doktoranduszainak, valamint a pozsonyi Állami Pedagógiai Intézet és a budapesti Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó munkatársainak az írásai találhatók meg.

A tanulmányok sorát **Simon Szabolcs** *Ideológia a tankönyvekben és a tantervekben* című írása kezdi, mely a szlovákiai közoktatási reform jelenlegi helyzetével foglalkozik. A dolgozatban kifejtésre kerül az a gondolat, miszerint minden tankönyv és tanterv rejtett vagy nyílt ideológiát közvetít, illetve hogy az állandó nyelvi változások következményeként szükség-szerű lenne a tantervek ismételt megújítása. Felhívja a figyelmet továbbá arra is, hogy a szlovákiai magyarnyelv-tankönyveknek mind tartalmukban és szerkezetükben, mind módszereikben különbözniük kellene a magyarországi egynyelvű tanulók számára írt tankönyvektől, ugyanis ezeknek figyelembe kellene venniük a kétnyelvű helyzetben történő anyanyelvi nevelés sajátosságait. Egyszóval a tanterveknek és a tankönyveknek az elsődleges feladata nem

¹ A konferenciakötet CD-ROM változatban jelent meg.

a különféle nyelvi ideológiák és nyelvhelyességi babonák terjesztése lenne, hanem az adekvát nyelvi kompetenciák finomítása.

A következő tanulmányban **Eőry Vilma** foglalkozik az olvasási és tanulási motivációval. *A tankönyvszöveg motivációs ereje* című munkájában arra keresi a választ, hogy a tankönyvszöveg mely jellemzői hatnak pozitívan a tanulókra, valamint kimutatható-e közvetlen összefüggés az olvasási és tanulási motiváltság foka között. Ezekre a kérdésekre egy felmérés segítségével (94 középiskolás tanulóra vonatkoztatva) kívánt választ adni. A fő kérdések a következők voltak: mennyire vonzóak számukra a tankönyvek, vannak-e elképzeléseik a jó tankönyvről, mi motiválja őket a tankönyvhasználatban, illetve mely felületen olvasnak a leginkább. Az eredmény a következő lett: körülbelül annyi tanuló tartotta unalmasnak a tankönyveket, mint érdekesnek, a digitális szövegvilágot előnyben részesítik a „régit”, nyomtatott szövegekkel szemben; és kiderült az is, hogy a legnagyobb motivációt a tankönyvek színes külleme és a belső elrendezése (logikus és átlátható szövegtagolás) adja.

Ezt követően **Lanstyák István** *A nyelvalakítás-elmélet és a tankönyvek* című írása következik, mely arra a kérdésre keresi a választ, hogyan lehetne hasznosítani az ún. nyelvalakítás-elméletet a tankönyvkutatásban és a tankönyvírásban. A tanulmányban éppen ezért sor kerül a nyelvalakítás-elmélet részletes bemutatására és a tankönyvek, tankönyvfordítók nyelvi problémáinak feltárására.

Kurtán Zsuzsa a *Metaoperátorok vizsgálata szakterületek eltérő szintű tankönyveiben* címmel írta meg tanulmányát, melyben a korpuszelemzés segítségével vizsgálta meg a jelentésmegértést segítő metaoperátorok hasznát a 2012-ben elektronikus kiadásban megjelent „Magyar Nyelv” tankönyvekben. Tanulmányában főleg a példákkal való alátámasztás, az átfogalmazás, valamint a magyarázó viszonyra utaló metaoperátorokat – más néven pragmatikai kötőszavakat – reprezentáló elemek gyakorisági előfordulását, arányát, valamint szövegkörnyezeti jellemzőit mutatta be.

Gaál Gabriella *A tankönyv mint pedagógiai eszköz* című írásában többféle szempont szerint igyekezett megvizsgálni a Bolgár Katalin–Bukorné Danis Erzsébet által összeállított tankönyvet, amely *Az alapiskola 9. osztály és a nyolcosztályos gimnázium 4. osztály számára kiadott Magyar Nyelv könyve* címet viseli. Elemzése után kijelenti, hogy a könyvet módszertani pluralizmus jellemzi, hiszen nemcsak ismereteket közvetít, hanem fejleszti a kompetenciákat, és értékeket is továbbít.

Szlovákiai magyar olvasókönyvek olvashatósága címmel írt tanulmányt **Lednecky Gyöngyi**, aki a szlovákiai magyar tanítási nyelvű alapiskolák alsó tagozataiban használt olvasókönyveket szemrevételezte. Vizsgálatában olyan összehasonlító elemzésre törekedett, melyben az olvasókönyvek olvashatóságát, illetve érthetőségét vette górcső alá, mégpedig úgy, hogy öt szövegmintát hasonlított össze Jozef Mistrík olvashatósági módszere alapján. Ennek eredményeként elmondható, hogy a könyvek olvashatósági indexének átlagértékei kiegyensúlyozottak, és az olvasókönyvek kiválasztott szövegei az adott korcsoport életkori sajátosságainak megfelelnek.

Benčatová Ludmila tanulmánya, mely a *Betekintés a magyar tanítási nyelvű alapiskolák szlovák tankönyveibe* címet viseli, rövid, de sokatmondó írás. Egyrésztől megvizsgálja az egyes tankönyvek didaktikai elveit, úgymint az arányosságot, az igényességet, az egymásutániságot és a szemléletességet, ugyanakkor felteszi azt az érdemi kérdést, hogy mi szükséges ahhoz, hogy egy tankönyv használható legyen az oktatási folyamatban.

Vörös Ottó két munkája a magyar nyelvtannal és annak taníthatóságával foglalkozik. *A Két elméleti megjegyzés a mondattan tanításához* című írásában a szlovákiai magyar tantervű középiskolák 3. osztálya számára kiadott *Magyar Nyelv* című tankönyv mondatnani fejezetével foglalkozott, ahol is megvizsgálta az alany és a többi mondatrész viszonyáról

szóló részletet, kiemelve az állítmányról és az értelmező jelzőről írt szakaszokat. Véleménye szerint nem teljesen kor- és szakszerűek a tankönyv megállapításai, éppen ezért mielőbbi egyeztetést javasolt ennek orvoslására.

Másik írásában pedig, mely *A szövegmondat tanításának helye a közoktatásban és szerepe a szövegértés fejlesztésében* címet kapta, a rendszermondat és a szövegmondat közti elméleti és terminológiai különbségekkel foglalkozott. Rámutatott arra, hogy az említett kérdéseket a tankönyvekben nem mutatják be kellőképpen, és a hozzájuk kapcsolt kérdések és feladatok sem a legmegfelelőbbek. Ennek bizonyítására pozitív ellenpéldát mutat be tanulmányában.

Lőrincz Julianna *Stilisztikai ismeretek az új szlovákiai középiskolai magyar nyelvtankönyvekben* című tanulmányában arra vállalkozott, hogy megvizsgálja, hogy a stilisztika mint tananyag hogyan jelenik meg az új szlovákiai magyar nyelvtankönyvekben. Elemzésében három kérdéskörre fókuszált: milyenek a tankönyvek elméleti anyagai, a gyakorlatok mennyire vannak összhangban az elmélettel, és hogyan szolgálják a tanulói stíluskompetencia fejlesztését.

Lőrincz Gábor *Nyelvi variativitás – a hiányzó tananyag* című munkájában három tankönyv viszonylatában vizsgálta meg a nyelvi variativitással kapcsolatba hozható tananyagrészeket. A vizsgálat során rájött arra, hogy bár a tanulók a kerettantervnek megfelelően szereznek bizonyos ismereteket a nyelv területi változatainak sajátosságairól, az egyes lexikológiai jelentéviszonyokról, valamint a különböző szófajok jelentéstani vonatkozású morfológiai tulajdonságairól, de a helytelen vagy hiányos információk birtokában mégsem tudják kellően megismerni saját nyelvjárásuk jellegzetességeit, illetve az egyes lexikológiai jelentéviszonyokat sem tudják megfelelően elhatárolni egymástól. Megoldásként azt javasolja, hogy dolgozzanak ki egy olyan nyelvtankönyvet, mely teljes mértékben tartalmazza a kerettantervben meghatározott nyelvi ismeretanyagot, illetőleg szem előtt tartja az élőnyelvi beszélők nyelvhasználati sajátosságait.

Misad Katalin dolgozata, mely *A kétnyelvűség aspektusának vizsgálata a szlovákiai magyar tannyelvű középiskolák anyanyelv tankönyveiben* címet viseli, a címből is adódóan a kétnyelvűség kérdéseit taglalja. A szerző elsősorban azt vizsgálja, hogy megjelenik-e egyáltalán az új középiskolai anyanyelv-tankönyvekben a kétnyelvűség aspektusa, s ha igen, akkor milyen formában, illetve milyen mértékben mutatják be az erre vonatkozó jelenségeket.

A magyar mint idegen nyelv oktatása Szlovákiában – tankönyvelemzések című tanulmány szerzője, **Németh Szilvási Andrea** írásában arra keresi a választ, hogy milyen tankönyvek és segédanyagok állnak rendelkezésükre azoknak, akik Szlovákiában a magyar nyelvet második nyelvként szeretnék elsajátítani.

Takács Edit két tanulmánnyal járult hozzá a kötet megjelentetéséhez. Ebből az elsőnek – *A Nemzeti Tankönyvkiadó az anyanyelvi nevelés szolgálatában* című írásnak – célja az, hogy bemutassa a magyar nyelv tanításának koncepcióváltozásait, megközelítési módjainak variánsait az 1990 és 2012 között megjelent, a Nemzeti Tankönyvkiadó által fejlesztett tankönyvcsaládokban.

Másik tanulmányában pedig, melynek címe „*Vesszővadász*” vagy „*menedzser*”? *A tankönyvszerkesztés elvi-módszertani kérdései és azok megjelenítései a tankönyvekben* arra vállalkozott, hogy bemutassa a magyarországi tankönyvkiadás történeti vonatkozásait és közelmúltbeli gyakorlatát.

Szabó Tünde első írásában, melynek címe *Magyar nyelvtan-könyv az I. Csehszlovák Köztársaságban és ma két tankönyv* (1925, 2005-ös kiadásúak) összehasonlítására törekedett. Vizsgálatában kitért a tankönyvek strukturális elemeinek összehasonlítására és a szövegen kívüli komponensekre egyaránt.

Másik írásában pedig, ahogy annak címe is mutatja – *Didaktikai és ideológia-szemléleti változások a magyar nyelvtan-könyvekben* – didaktikai és ideológiai-szemléleti szempontból elemez tankönyveket.

Czetter Ibolya szintén két tanulmányt tett közzé a kiadványban. Az *IROM, vagyis az Irodalomtanítás Innovációja Országos Műhelye munkájáról* című írásában a Magyarországon közkedvelt Irodalomtanítás Innovációjának Országos Műhelye, röviden IROM, munkájába és történetébe nyújt betekintést.

A kiadványban található másik dolgozatában pedig, melynek címe *A rekanonizáló Márai a középiskolai tankönyvekben*, Márai Sándorral mint az irodalmi kánonban fontos helyet betöltő íróval foglalkozik.

Kusper Judit első írásában, melynek címe *(Női) identitás és nyelv az irodalomoktatásban* először is azzal foglalkozik, hogy tisztázza a kanonizáció fogalmát, másodsorban pedig olyan kérdésekre keresi a választ, hogy milyen helyet foglalnak el a tankönyvek a kanonizációs folyamatban, milyen szerepe van a kánonnak a kultúrában, illetve hogy a női irodalomnak/női identitásnak van-e egyáltalán helye a kánonban.

A kortárs irodalom tanításának lehetőségei a tankönyvek tükrében című második tanulmányában arra a kérdésre kísérel meg választ találni, hogy milyen szerepet játszik a kortárs irodalom irodalomfogalmunk és olvasáskultúránk fejlesztésében, illetve milyen módon vannak jelen kortárs szerzőink írásai napjaink irodalomkutatásában.

Kiss Tímea *Ady Endre verseinek taníthatósága* című tanulmányában a költő életművének vizsgálatát módszertani aspektusból közelítette meg. Elemzése során Ady-verset (*Góg és Magóg fia vagyok én, Új vizeken járok, Az eltévedt lovas*) vizsgált meg – leginkább az ismétléses alakzatok szemszögéből –, és kérdések és feladatok formájában gyakorlatokat is ajánlott az azokkal való könnyebb munka érdekében.

Hovanyec Fruzsina *Egy készülőben levő irodalomoktatási portál bemutatása* című dolgozatában egy általa készített weboldalt mutat be (www.olvasniakarok.hu), mely az interaktív irodalomórákhoz nyújt segítséget.

Vrábel Tünde Szenci Molnár Albert *a szlovákiai magyar középiskolás magyar irodalom tankönyvekben* című írásában a felvidéki kötődésű író életéről és munkásságáról szóló tanulmányrészekkel foglalkozik. Ehhez három szlovákiai magyar középiskolás irodalom tankönyvet hívott segítségül és hasonlított össze.

A tanulmánykötet zárásaként **Liszka József** *A Kőműves Kelemenné ballada változatai a magyar tankönyvekben* című tanulmányát olvashatjuk, amely azt a problémakört járja körül, hogy a népköltészetnek és változatainak van-e helye az irodalmi kánonban, és ha van, akkor milyen formában kellene megjelennie az irodalomkönyvekben.

A kötetet ajánlom mindazoknak a figyelmébe – legyen akár tanár, akár egyetemi hallgató, akár szakember, akár laikus az illető –, akik érdeklődnek a tantárgypedagógiának, a tankönyvek vizsgálatának és az oktatás mibenlétének kérdései iránt.

2014 őszén Egerben megtartották az V. jubileumi konferenciát is, melynek anyagát a szervezők egy újabb kötetben tervezik megjelentetni. A jövőre nézve elmondhatjuk, hogy a tankönyvek vizsgálatára, a didaktikai és módszertani elemzésekre, egyszóval a témakör tudományos kutatására nagy igény van, és amíg lehetőség nyílik rá, addig a Variológiai Kutatócsoport lehetőséget biztosít ezeknek a megvitatására, bemutatására. A tankönyvekkel kapcsolatos kutatásokat azért is érdemes folytatni, mivel ezek hozzájárulhatnak a színvonalasabb tankönyvek megjelenéséhez, és ezáltal az oktatási folyamat igényesebbé tételéhez. Vagyis kifogástalanul érvényes a Nobel-díjas kémikus és fizikus Marie Curie azon állítása, miszerint „a tiszta tudományos kutatás a haladás és a civilizáció valódi forrása”.² (EMLING 2013: 145)

² EMLING, Shelley 2013. *Marie Curie és lányai*. Budapest: HVG Kiadó.